

Ewa Piotrowska

Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
sekrnauk@up.krakow.pl

Biblioteki w Albanii i Kosowie

Słowa kluczowe: Albania, Kosowo, biblioteki albańskie, biblioteki kosowskie, Biblioteka Narodowa Albanii, Biblioteka Narodowa Kosowa.

Abstrakt: W artykule omówiono historię oraz współczesną działalność różnych typów bibliotek w Albanii i Kosowie. Szczególną uwagę zwrócono na funkcjonowanie bibliotek narodowych, komputeryzację procesów bibliotecznych, projekty digitalizacyjne i prawo biblioteczne.

Keywords: Albania, Kosovo, Albanian libraries, Kosovo libraries, National Library of Albania, National Library of Kosovo.

Abstract: The article discusses history and contemporary activities of various types of libraries in Albania and Kosovo. Particular attention was paid to the functioning of national libraries, computerization of library processes, digitalization projects, and library law.

Albania

Albania jest krajem, który ma niezwykle ciekawą historię. Już w XI–X w. p.n.e. Bałkany zaczęły zasiedlać plemiona Ilirów, które są uważane przez współczesnych Albańczyków za ich przodków. Na terenach dzisiejszej Albanii panowali Rzymianie, Bizantyjczycy, Bułgarzy i Serbowie. W XV w. kontrolę nad regionem przejęli Turcy, którzy opuścili albańską ziemię dopiero po 500 latach, kiedy to w 1913 r. Albania stała się samodzielnym państwem. Szczególnie trudnym okresem były lata komunizmu po II wojnie światowej, gdy na czele kraju stał Enver Hodża. Przywódca doprowadził w latach siedemdziesiątych XX w. do całkowitej izolacji politycznej i gospodarczej Albanii na arenie międzynarodowej. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. rozpoczęła się albańska droga do demokracji. W 1991 r. odbyły się pierwsze (od lat dwudziestych XX w.) wielopartyjne wybory. W 1997 r. wybuchły w Albanii zamieszki spowodowane aferami, które przez kilka wcześniejszych lat wstrząsały krajem (korupcja, zadłużenie, krach tzw. piramid finansowych, w których Albańczycy stracili oszczędności). Obecnie Albania jest państwem rozwijającym się, należy do NATO (od 2009 r.) i Rady Europy, a także zabiega o członkostwo w Unii Europejskiej. W ostatnich latach stała się celem wyjazdów turystycznych, krajem coraz częściej odwiedzanym również przez Polaków, a to ze względu na bogate zabytki architektury – począwszy od ruin z czasów antycznych, a skończywszy na słynnych bunkrach budowanych w okresie rządów Hodży, piękne krajobrazy (dużą część kraju zajmują góry), plaże nad Adriatykiem i Morzem Jońskim oraz

wciąż jeszcze atrakcyjne ceny w porównaniu do innych państw bałkańskich. Albańczycy nazywają swój kraj Shqipëria. Język albański należy do rodziny języków indoeuropejskich. Jest jednym z najstarszych języków w Europie i pełni funkcję języka urzędowego nie tylko w Albanii, ale i w Kosowie (obok serbskiego). Obecnie Albaniję zamieszkuje 3 miliony osób, ale Albańczycy stanowią też 90% ludności Kosowa.

Biblioteki w Albanii

Pierwsze biblioteki w Albanii istniały już w wiekach średnich na dworach albańskich władców i szlachty, przy kancelariach, gdzie używano greki oraz łaciny. Dzięki położeniu geopolitycznemu Albańczycy brali również udział w handlu książkami, zarówno z Konstantynopolem, jak i z państwami Zachodniej Europy. Panowanie Turków położyło temu kres, ale w czasie 500 lat imperium osmańskiego na ziemiach albańskich wiedza była nadal rozpowszechniana, głównie dzięki bibliotekom wielkich rodzin paszów i bejów, ale także poprzez instytucje religijne: opactwa benedyktynów, klasztory franciszkanów i jezuitów, monastery prawosławne, a także medresy (teologiczne szkoły muzułmańskie, mieszczące się przy meczetach) czy tekke (miejsca spotkań) sekty bektaszytów.

W niepodległej Albanii, w czasach komunizmu po II wojnie światowej dostęp do zbiorów bibliotecznych został ograniczony. Czytelnik mógł swobodnie przeglądać źródła informacyjne i czasopisma wyłącznie w czytelniach. Dodatkowo istniały kolekcje zakazane, dostępne tylko dla użytkowników ze specjalnym pozwoleniem (np. książki wydawane w Europie Zachodniej z dziedziny polityki, ekonomii, dzieła religijne, publikacje na temat sztuki współczesnej i in.).

Kolejne zmiany polityczne i ekonomiczne, które miały miejsce w latach dziewięćdziesiątych XX w., wpłynęły również na biblioteki. Zaistniała wtedy pilna konieczność aktualizacji źródeł bibliotecznych, a z powodu ograniczonych budżetów ksiąźnice borykały się z problemami finansowymi. W kraju, który w przeszłości nie miał żadnych doświadczeń demokratycznych, wolny dostęp do informacji dla wszystkich obywateli stał się jednym z priorytetów w codziennej pracy bibliotek. Nowe technologie znacząco zmieniły albańskie bibliotekarstwo. W 1995 r. tylko 0,001% populacji korzystał z Internetu, a w 2013 r. było to już 60,1%. Biblioteki aktywnie zaangażowały się w przemiany społeczne, wprowadzając wolny dostęp do zasobów bibliotecznych i tworząc kolekcje cyfrowe. Współcześnie Albańczycy mogą korzystać z globalnej wiedzy, inaczej niż w czasach komunistycznych, kiedy to kolekcje były specjalnie chronione, zamykane przed publicznością i dostępne tylko dla wybranych.

Prawo biblioteczne zostało uchwalone przez parlament albański w lutym 2000 r.¹, a zmieniono je w 2004 r.² Dotyczy ono wszystkich typów bibliotek. Reguluje różne aspekty związane z albańskim systemem bibliotecznym: z tworzeniem, finansowaniem, rozwojem i funkcjonowaniem bibliotek. Pierwsze legislacje dotyczące egzemplarza obowiązkowego powstały w Albanii w 1922 r. i były zmieniane kilkakrotnie. W 2006 r. parlament uchwalił

¹ http://www.bksh.al/Pershkrimi_ligje1.html.

² http://www.bksh.al/Pershkrimi_ligje2.html.

Prawo o Książce³, które obliguje wydawców do wysyłania do Biblioteki Narodowej i Biblioteki Parlamentu Albanii pięciu darmowych kopii każdego drukowanego dokumentu oraz dostarczenie do bibliotek publicznych pięciu kopii każdej publikacji wydanej na terenie, gdzie prowadzą działalność.

W Albanii działa Biblioteka Narodowa⁴, która została założona w stolicy kraju – Tiranie w 1920 r., a rozpoczęła swoje funkcjonowanie w 1922 r. Jej założnikiem był księgozbiór powstałej w mieście Szkodra w 1917 r. Komisji Literatury Albańskiej. Instytucja posiadała wtedy 6 tys. pozycji. W 1944 r. miała 15 tys. zbiorów, a w 1947 r. już ponad 100 tys. woluminów. Obecnie kolekcja składa się z prawie 1 mln 700 tys. książek, periodyków, map, atlasów i innych materiałów bibliotecznych. W zbiorach specjalnych znajduje się 2,5 tys. starych druków powstałych od XV do XVII w. w języku albańskim, grece i łacinie oraz zasób ponad 1,1 tys. rękopisów (w tym 400 w języku arabskim i perskim). Najstarszym dziełem w księgozbiórze jest *Epistolae de Conventu Mantvano* z 1473 r. Biblioteka podlega Ministerstwu Kultury. Początkowo mieściła się w budynku naprzeciw Parlamentu, a następnie została przeniesiona do kompleksu budynków zwanych Pałacem Kultury na Placu Skanderbega w centrum Tirany.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Biblioteka Narodowa jako pierwsza książnica albańska rozpoczęła komputeryzację procesów bibliotecznych. W 1999 r. zainstalowano w niej zintegrowany system ADLIB i rozpoczęto retrokonwersję starego katalogu. OPAC zaczął działać w 2000 r. W 2016 r. w katalogu elektronicznym znajdowało się prawie 400 tys. rekordów bibliograficznych dokumentów, które trafiły do biblioteki po 1994 r. Katalog online dostępny jest w języku albańskim, angielskim i francuskim⁵. W celu zwiększenia dostępności zbiorów starano się realizować projekty digitalizacji. W 2003 r. rozpoczęto digitalizację katalogów bibliotecznych, koncentrując się na publikacjach dotyczących Albanii i Bałkanów (1989–1995) oraz na Archiwach Książki Albańskiej (1555–1994). W 2007 r. zdigitalizowano kartkowy katalog manuskryptów i rzadkich książek (projekt pt. „Digitalizacja Informacji. Cyfrowa Konwersja Kart Katalogowych Kolekcji Specjalnych”), który dostępny jest na stronie www Biblioteki Narodowej. W 2006 r. otworzono Oddział Retrospektywnej Elektronicznej Konwersji, co spowodowało przyśpieszenie prac. Do końca 2013 r. w ramach projektu zapewniono dostęp online do ponad 23 tys. opisów bibliograficznych.

W 2009 r. rozpoczęto tworzenie biblioteki cyfrowej i digitalizację rzadkich kolekcji, używając oprogramowania open-source Greenstone. Pierwsza albańska biblioteka cyfrowa, nazwana E-Albanica⁶, zawiera źródła od XV do XIX w. będące albańskim dziedzictwem narodowym oraz materiały w językach obcych na temat albańskiej historii i kultury. Kolekcja cyfrowa składa się z następujących dokumentów: stare i rzadkie książki, manuskrypty, mapy, periodyki, które są dostępne na stronie www Biblioteki Narodowej (np. najstarsza

³ http://www.bksh.al/Pershkrimi_ligje3.html.

⁴ <http://www.bksh.al/>.

⁵ http://www.bksh.al/Katalogu/library/wwwopac/wwwroot/beginner/index_al.html.

⁶ <http://www.bksh.al/gsd/cgi-bin/library.exe>.

publikacja z 1473 r., dokumenty w języku albańskim, grece, łacinie, w języku włoskim, francuskim, niemieckim, angielskim, arabskim, tureckim, perskim). W 2013 r. otworzono Centrum Biblioteki Cyfrowej, wyposażone w najnowocześniejszy sprzęt. Laboratorium ma na celu szybką masową digitalizację dziedzictwa narodowego oraz umożliwienie dostępu do kolekcji biblioteki cyfrowej.

Strona internetowa Biblioteki Narodowej oferuje dostęp do elektronicznych źródeł i serwisów, w tym do e-bibliografii⁷, katalogu online, biblioteki cyfrowej e-Albanica, e-ISBN⁸ oraz usługi „Ask a Librarian”. Biblioteka należy do organizacji międzynarodowych (np. IFLA, LIBER), a w 1998 r. stała się członkiem Council of European National Libraries. Instytucja angażuje się w projekty międzynarodowe, mające na celu zwiększenie dostępu do kolekcji poprzez krajowe i międzynarodowe portale. W 2008 r. została partnerem European Library, oferując dostęp do swoich cyfrowych kolekcji. Bierze udział w projektach Europeana i World Digital Library. Biblioteka Narodowa współpracuje aktywnie z bibliotekami regionu, w tym od 2003 r. z Biblioteką Narodową Kosowa. Partnerzy organizują konferencje z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, które odbywają się na zmianę w Tiranie i Kosowie. Od 2004 r. w Albańskiej Bibliotece Narodowej działa American Corner⁹ – usługa wykorzystywana przez badaczy z różnych dziedzin. Program oferuje wolny dostęp do źródeł drukowanych i elektronicznych na temat historii, polityki, literatury i kultury USA. Ponadto biblioteka jeden raz w roku wydaje czasopismo naukowo-metodyczne *Bibliothecae Magazine*¹⁰, w którym zamieszczane są informacje na temat krajowej polityki kulturalnej, prawa bibliotecznego, działalności naukowej bibliotek, historii książki i prasy oraz krajowej i międzynarodowej informacji naukowej. W periodyku publikowane są również tłumaczenia z literatury zagranicznej, a także recenzje książek z zakresu bibliotekarstwa i informacji naukowej.

Poza Biblioteką Narodową w Albanii działa sieć bibliotek publicznych. Jedne z pierwszych albańskich bibliotek publicznych powstały w XIX w. z inicjatywy osób prywatnych, które oddawały do dyspozycji swoje domy, darowały prywatne kolekcje lub wspierały placówki finansowo. Większość bibliotek publicznych powstała po 1945 r., początkowo w miastach takich, jak Tirana, Szkodra czy Korcza, później w mniejszych miejscowościach. Pozostają one pod opieką merytoryczną Biblioteki Narodowej, a finansowo zależą od władz lokalnych. W Tiranie nie ma miejskiej biblioteki publicznej, a funkcję tę pełni Biblioteka Narodowa. Niektóre z instytucji posiadają w swoich zbiorach cenne zasoby rzadkich książek czy dokumentów dotyczących historii regionu.

W czasach komunizmu w bibliotekach publicznych nie było wolnego dostępu do pótek, jednak współcześnie stawia się na otwarty dostęp do informacji, a gdy pozwalają na to warunki lokalowe, organizuje się otwarte kolekcje. W ostatnich latach biblioteki publiczne biorą udział w rozwoju nowych usług kulturalnych dla społeczności lokalnych,

⁷ <http://www.bksh.al/ebibliografi.html>.

⁸ http://www.bksh.al/Sherbimet_isbn.html.

⁹ <http://www.bksh.al/sallamerikane.html>.

¹⁰ http://www.bksh.al/Botimet_bibliotekonomi1.html.

stając się ważnymi centrami informacji. Implementacja nowoczesnych technologii napotyka jednak na trudności związane z brakiem funduszy. Biblioteki mają dostęp do źródeł elektronicznych (np. pełnotekstowe czasopisma online, bazy danych na CD-ROM lub DVD) i do Internetu, ale katalogi elektroniczne wciąż nie są widoczne w sieci. W celu promocji albańskiego lokalnego dziedzictwa kulturalnego wiele bibliotek publicznych angażuje się w projekty digitalizacji źródeł regionalnych, które udostępniane są w Internecie lub na CD i DVD. Oprócz usług związanych z wypożyczaniem książek, biblioteki organizują wydarzenia kulturalne, wystawy, są miejscami spotkań, czyli jak w innych krajach pełnią funkcję „trzeciego miejsca”. Przykładem takiej instytucji jest otwarta w 1948 r. Biblioteka Publiczna w mieście Fier¹¹, która organizuje corocznie wydarzenia kulturalne: promocje książek, dzień książki dla dzieci, dzień książki zagranicznej, międzynarodowy dzień książki, aktywne czytanie dla najmłodszych.

W celu promowania czytelnictwa w społecznościach z ograniczonym dostępem do książek UNICEF i IKEA zainicjowały w 2006 r. projekt „Albania Reads”, którego celem było otwarcie bibliotek w 850 szkołach. Z kolei w 2012 r. organizacja *non-profit* Partnerë për Fëmijët¹², zajmująca się poprawą jakości życia dzieci w Albanii, rozpoczęła projekt „Monthly Mobile Library for Albanian Children”, zapewniający dostęp do książek i aktywności edukacyjnych, przeznaczony dla 1 600 młodych osób żyjących w izolowanych wiejskich społecznościach. Mobilna biblioteka raz na miesiąc odwiedza 45 miejscowości, umożliwiając dzieciom wypożyczanie książek oraz udział w grach i innych aktywnościach pozwalających im poprawiać słownictwo, umiejętności społeczne i organizację czasu wolnego.

Od 1957 r. zaczęły powstawać w Albanii biblioteki uniwersyteckie. W czasach komunizmu instytucje te były izolowane i pozbawione informacji o postępach w nauce światowej. Obecnie korzystają one z finansowej i technicznej pomocy zagranicznej, uczestniczą w projektach europejskich i otrzymują wsparcie w dostępie do źródeł online. Biblioteki współpracują w celu zakupu tych źródeł, zaś konsorcjum EIFL Albania umożliwi uniwersytetom wolny dostęp do nośników elektronicznych (czasopisma online, bazy danych). Większość bibliotek uniwersyteckich nie posiada zintegrowanych systemów bibliotecznych, nieliczne z nich używają oprogramowania typu open source (np. KOHA, DigiLib), ale zautomatyzowane są tylko niektóre procesy biblioteczne. Kilka bibliotek akademickich zaangażowało się w europejskie projekty digitalizacyjne, co wpływa na rozwój i modernizację albańskiego systemu bibliotecznego. I tak np. Biblioteka Uniwersytetu w Szkodrze¹³ posiada kolekcję 32 rzadkich książek z XVI w. oraz prawie 3 tys. tytułów prasy albańskiej z lat 1879–1944. Zbiory te są w trakcie digitalizacji – wspólnie z Biblioteką Publiczną miasta Szkodry instytucja tworzy Archiwum Cyfrowe¹⁴, w którym znajdują się czasopisma, książki, inkunabuły, mapy. Z kolei Biblioteka Uniwersytetu Sztuk w Tiranie posiada unikalne kolekcje

¹¹ <https://www.facebook.com/BibliotekaDriteroAgolli/>.

¹² <http://www.partnerereperfemijet.org/>.

¹³ <http://bush.unishk.edu.al/>.

¹⁴ <http://adsh.unishk.edu.al/>.

manuskryptów, nagrań dźwiękowych, zbiory sztuk dramaturgów albańskich, które są digitalizowane i udostępniane w instytucjonalnym Archiwum Cyfrowym¹⁵.

W Albanii funkcjonują również biblioteki szkolne. Prawie wszystkie 8-letnie szkoły podstawowe oraz szkoły średnie mają swoje biblioteki prowadzone w niepełnym wymiarze godzin przez nauczycieli, którzy pełnią rolę bibliotekarzy.

Jedną z najważniejszych albańskich księżnic specjalnych jest Biblioteka Parlamentu Albanii¹⁶, utworzona w 1923 r., której głównym zadaniem jest dostarczanie informacji dla osób tworzących prawo (członków parlamentu, komisji parlamentarnych, prawników). Instytucja ma kilka baz danych: ProGaz (baza danych mów parlamentarnych, artykułów, wywiadów, opinii); ProLib (opisy bibliograficzne książek w bibliotece); ProCV (baza danych osób tworzących albańskie prawo od 1921 r. do współczesności); ProLigiRetrospektive (bibliografia informacji prawnych opublikowanych przed 1991 r.).

32 biblioteki albańskie uczestniczą w projekcie COBISS.net¹⁷, który powstał w 1987 r. w Mariborze na Słowenii i stał się podstawą rozwoju systemów informatycznych dla bibliotek w byłej Jugosławii. Obecnie w skład regionalnej sieci wchodzi biblioteki ze Słowenii, Serbii, Macedonii, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry, Bułgarii i Albanii. COBISS umożliwia zintegrowane wyszukiwanie w katalogach bibliotecznych oraz wymianę opisów bibliograficznych tworzonych przez instytucje uczestniczące. Łącznie w projekcie bierze udział 1 348 bibliotek, zaś w sieci jest 29 milionów rekordów (2019 r.). Wśród bibliotek albańskich będących w systemie znajdują się biblioteki akademickie i publiczne, które wprowadziły do bazy prawie 120 tys. rekordów¹⁸.

Formalna edukacja bibliotekarzy w Albanii rozpoczęła się w 1969 r., kiedy przy Bibliotece Narodowej otworzono Państwową Szkołę Bibliotekoznawstwa prowadzącą 2-letni kurs zawodowy. Do tej pory w Albanii nie ma żadnej instytucji kształcącej bibliotekarzy na poziomie uniwersyteckim. Biblioteka Narodowa odpowiada za przygotowanie specjalistów w tej dziedzinie i jest jedynym centrum edukacji bibliotekarskiej. Od 1999 r. bibliotekarze mogą doksztalać się, uczęszczając do Centrum Kształcenia Bibliotecznego. Każdego roku organizowane są warsztaty i kursy podnoszące kompetencje i wiedzę pracowników bibliotek. Ponad 80% przedmiotów na takich kursach związanych jest z technologiami informacyjnymi i kompetencjami informacyjnymi. W 2009 r. stworzono pierwszy program studiów podyplomowych z zakresu bibliotekoznawstwa, współtwórcą którego była Biblioteka Narodowa.

Warto również wspomnieć o Albańskim Stowarzyszeniu Bibliotecznym, które powstało w 1993 r. Jego członkami są bibliotekarze z różnych typów bibliotek. Od 1994 r. organizacja należy do International Federation of Library Associations (IFLA), a od 1995 r. do European Bureau of Library Associations (EBLIDA).

¹⁵ <http://arkiv.uart.edu.al/>.

¹⁶ <https://www.parlament.al/Informacion/Qytetaret/26>.

¹⁷ <https://www.cobiss.net/>.

¹⁸ <https://al.cobiss.net/>.

Kosowo

Drugim interesującym państwem bałkańskim jest Kosowo. Między VII a VIII w. n.e. na Bałkanach zaczęli osiedlać się Serbowie. Ziemie obecnego Kosowa znajdowały się pod władzą Bułgarów (IX–XI w.), Cesarstwa Bizantyjskiego, Serbii (od XII do XIV/XV w.) i imperium osmańskiego (od połowy XV w.). Po I wojnie światowej teren Kosowa znalazł się pod panowaniem Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców (od 1929 r. Królestwo Jugosławii). W czasach rządów reżimu komunistycznego w Jugosławii Kosowo było autonomiczną prowincją. W 2008 r. ogłosiło swą niepodległość i jest obecnie uznawane przez ponad 100 państw świata, w tym przez 23 kraje Unii Europejskiej. Serbia uważa Kosowo za część swojego terytorium, co doprowadziło w latach dziewięćdziesiątych XX w. do konfliktu zbrojnego, zakończonego interwencją międzynarodową (bombardowanie Belgradu w 1999 r. i wejście do Kosowa sił pokojowych NATO). Na skutek wojny domowej milion Albańczyków z Kosowa opuściło kraj: 500 tys. znalazło się w Albanii, 250 tys. w Macedonii, a 250 tys. rozproszyło się w sąsiednich krajach. Obecnie Bałkany zamieszkuje około 6 milionów Albańczyków, głównie w Albanii, Kosowie, Macedonii Północnej i Czarnogórze.

Biblioteki w Kosowie

Rozwój bibliotek kosowskich nie przebiegał tak jak w innych krajach, gdyż tereny obecnego Kosowa należały do innych państw. Najstarszymi księżnicami w Kosowie były biblioteki chrześcijańskich i muzułmańskich wspólnot religijnych, które posiadały dokumenty w języku serbskim i tureckim. Pierwsza księżnica w Kosowie powstała w Prisztinie w 1513 r. i była to Biblioteka Suzi Celebiu. Podczas panowania imperium osmańskiego w bibliotekach islamskich znajdowały się głównie książki religijne w języku tureckim i arabskim, a jeśli instytucje posiadały manuskrypty lub poezję w języku albańskim, to była ona drukowana w alfabecie arabskim. Dopiero w połowie XX w. otworzono pierwsze biblioteki dostępne dla szerokiego grona odbiorców. Jeszcze w latach czterdziestych XX w. 84% osób powyżej 10. roku życia było w Kosowie analfabetami. Biblioteki kosowskie rozwinęły się szczególnie po II wojnie światowej, gdy władze Jugosławii tworzyły na terenie Kosowa biblioteki wiejskie, które pełniły funkcje edukacyjne i kulturalne. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. większość zbiorów w bibliotekach publicznych stanowiły publikacje w języku serbskim, zaś książek albańskich było niewiele (np. w 1959 r. 72,9% to księgozbiór w języku serbsko-chorwackim, w 1963 r. – 69,1%). W końcu lat sześćdziesiątych XX w. nastąpiły zmiany polityczne i kulturalne, co spowodowało w bibliotekach wzrost liczby wydawnictw w języku albańskim. W roku 1986 już 69,4% zbiorów było w języku albańskim, 29,4% – w serbsko-chorwackim, 1% – w tureckim, a 0,2% – w innych językach.

Po 1989 r. działalność biblioteczna była dyskryminowana przez władze serbskie. Lata 1998–1999 to okres okupacji, niszczenia i palenia zbiorów bibliotecznych w bibliotekach publicznych i prywatnych w Kosowie. W latach 1990–1999 w Bibliotece Narodowej i Uniwersyteckiej w Prisztinie rząd Serbii stosował przemoc, odmawiając czytelnikom albańskim prawa do korzystania z usług tych instytucji. Nabywanie materiałów bibliotecznych w języku albańskim zostało wstrzymane. Za czasów administracji serbskiej Biblioteka Narodowa

zwiększyła swoje zasoby o 22 tys. książek, wszystkie w języku serbskim, a 125 tys. książek w języku albańskim zostało wyselekcjonowanych ze zbiorów i wysłanych na przemiał do fabryki papieru. Zgodnie z decyzją parlamentu serbskiego z 1990 r. w latach 1990–1999 Albańczycy i inne osoby niebędące Serbami, pracujące w bibliotekach (i innych instytucjach sektora publicznego) zostały usunięte z pracy. W Bibliotece Narodowej 91 bibliotekarzy albańskich straciło pracę i zostało zastąpionych przez pracowników serbskich. W połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. wiele obiektów bibliotecznych w Kosowie zostało przeznaczonych na inne cele. Część budynku Biblioteki Narodowej w Prisztinie została przekazana serbskiej szkole prawosławnej, a biura biblioteczne służyły jako miejsce zamieszkania dla serbskich uchodźców z Chorwacji i Bośni. W okresie od marca do maja 1999 r., podczas interwencji NATO i bombardowań celów serbskich, gmach Biblioteki Narodowej stał się serbskim centrum dowodzenia. Użycie przez Serbów biblioteki (i kilku innych instytucji) do celów wojskowych było pogwałceniem międzynarodowego prawa wojennego. Budynku nie zbombardowano, ale po odejściu wojska serbskiego musiał zostać wyremontowany. Z biblioteki skradziono sprzęt, zniszczono meble, karty katalogowe wrzucono do piwnicy. W trakcie trwania konfliktu splądrowano niektóre biblioteki akademickie w Prisztinie, które utraciły część swoich zbiorów. Niektóre z tomów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Prisztinie znaleziono później w różnych miejscach zapakowane i gotowe do wywiezienia z Kosowa.

Według źródeł lokalnych i międzynarodowych biblioteki Kosowa w latach 1990–1999 utraciły ponad 1 milion dokumentów. W konflikcie zbrojnym w 1998 i 1999 r. zniszczono 65 z 183 bibliotek publicznych. Ucierpiały też biblioteki szkolne, ponieważ 43% wszystkich szkół w Kosowie zostało zniszczonych lub poważnie uszkodzonych. Wielkie straty poniosły biblioteki islamskie, np. żołnierze serbscy spalili założoną w 1595 r. w Dżakowicy bibliotekę Hadum Suleimana Agi, w której spłonęło 1 300 rzadkich książek i 200 manuskryptów zapisanych w Aljamiado (język albański pisany w alfabecie arabskim), języku tureckim i arabskim. W mieście Peja ze spalonej biblioteki Atik Medrese zostały tylko mury zewnętrzne, utracono 100 kodeksów rękopiśmiennych i 2 000 drukowanych książek. Wskutek czystek etnicznych zniszczonych zostało wiele bibliotek przy meczetach oraz zbiorów prywatnych.

Po wojnie wiele bibliotek musiało budować swoje kolekcje od nowa, a szczególne wyzwania czekały Bibliotekę Narodową. W Belgradzie znajdowało się centrum komputerowe, w którym mieścił się centralny katalog jugosłowiańskich bibliotek narodowych. Współpraca została przerwana, ale Biblioteka Narodowa w Prisztinie dysponowała jeszcze katalogiem papierowym, z którego mogli korzystać czytelnicy. Pracownicy biblioteki, zwolnieni z pracy na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., musieli przejść szkolenia uzupełniające ich wiedzę. Wielu bibliotekarzy nie tylko w Bibliotece Narodowej, ale i w innych księżnicach, po zakończeniu wojny pracowało przez kilka miesięcy bez wynagrodzenia. Po wojnie przy współpracy z ekspertami UNESCO, Rady Europy oraz IFLA przystąpiono do rekonstrukcji Biblioteki Narodowej. Do księżnicy napływały dary z wielu instytucji z całego świata.

W 2012 r. parlament w Kosowie zatwierdził prawo biblioteczne, zgodnie z którym system biblioteczny w Kosowie tworzą: Biblioteka Narodowa, biblioteki miejskie,

akademickie, szkolne i specjalne. Wcześniej prawo biblioteczne w Kosowie zostało uchwalone w 1978 r. (nie było prawa bibliotecznego dla całej Jugosławii).

W 1944 r. otworzono pierwszą publiczną bibliotekę w mieście Prizren, która została przeniesiona do Prisztiny i stała się później Biblioteką Narodową Kosowa¹⁹. Instytucja wielokrotnie zmieniała nazwy, w latach 1944–1952 była to Regionalna Biblioteka Autonomicznej Prowincji Kosowa i Metochii, a następnie – Biblioteczne Centrum Autonomicznej Prowincji Kosowa i Metochii (1956–1961), Biblioteka Ludowa Prowincji (1961–1970), Ludowa i Uniwersytecka Biblioteka Kosowa (1970–1990), Ludowa i Uniwersytecka Biblioteka Kosowa i Metochii (1990–1999), Narodowa i Uniwersytecka Biblioteka Kosowa (1999–2014), a od 2014 r. Biblioteka Narodowa. Do czasów wojny domowej i rozpadu Jugosławii w latach 1992–1993 każda z sześciu republik i dwie autonomiczne prowincje miały biblioteki narodowe, tworzące swoje kolekcje dzięki egzemplarzom obowiązkowym. Biblioteka Narodowa w Kosowie była też biblioteką Uniwersytetu w Prisztinie, koordynowała działalność bibliotek akademickich ulokowanych na różnych fakultetach i w instytutach badawczych. Obecnie instytucja ta podlega Ministerstwu Kultury. W 1982 r. otworzono budynek biblioteczny, zaprojektowany przez chorwackiego architekta, który próbował połączyć architekturę współczesną z tradycją regionalną. Od początku gmach wzbudzał kontrowersje i przez niektórych jest do dziś uważany za jeden z najbrzydszych na świecie, co nie przeszkadza, że współcześnie stanowi jedną z głównych atrakcji turystycznych Prisztiny. Budynek z elementami osmańskiego i bizantyjskiego stylu architektonicznego ma kilkadziesiąt kopuł, których zadaniem jest dostarczanie naturalnego oświetlenia do czytelni i innych pomieszczeń bibliotecznych. Lobby wykorzystywane jest na różne wydarzenia kulturalne.

Biblioteka Narodowa posiada kolekcję około 2 mln woluminów w językach: albańskim, serbskim, angielskim, słoweńskim, macedońskim, bośniackim i in. Najstarszą książką jest *Historia życia i czynów Skanderbega* opublikowana w Augsburgu w 1533 r. Biblioteka digitalizuje dokumenty narodowego dziedzictwa Kosowa o szczególnej wartości kulturalnej i historycznej, czyli rzadkie książki, fotografie, manuskrypty, zbiory muzyczne, gazety, mapy. Umieściła też swoje kolekcje w World Digital Library.

Od 2005 r. Biblioteka Narodowa używa zintegrowanego systemu bibliotecznego Aleph. Oferuje dostęp do książek i czasopism elektronicznych, innych źródeł elektronicznych i baz danych. Od 2004 r. ksiąźnica publikuje profesjonalne czasopismo *Biblioetra*²⁰ dostępne online, zawierające informacje na temat Biblioteki Narodowej i bibliotek Kosowa. W 2009 r. w Edirne w Turcji była współzałożycielem Library Balkans Union. Biblioteka Narodowa Kosowa współpracuje z bibliotekami zagranicznymi, w tym z Library of Congress, bibliotekami z Polski oraz przede wszystkim z Biblioteką Narodową Albanii, z którą organizuje wspólne konferencje z zakresu bibliotekoznawstwa. W Bibliotece Narodowej znajduje się kilka specjalnych księgozbiorów, które są darami od instytucji międzynarodowych i lokalnych oraz od osób prywatnych. Są to: Biblioteka American Corner, Biblioteka Sztuki Współczesnej, Biblioteka NATO, Biblioteka Muzyczna, Biblioteka Europejska, Centrum Dokumentacyjne „Pamięć Kosowa” i in.

¹⁹ <http://www.biblioteka-ks.org/>.

²⁰ <https://www.biblioteka-ks.org/Botimet/Biblioetra.php>.

W Kosowie mieści się ponadto 100 bibliotek publicznych, działających w dużych miastach (Prisztina, Mitrowica, Prizren, Peja, Djakowa i in.) oraz w mniejszych miejscowościach. Jedną z większych jest Biblioteka Publiczna Hizvi Sulejmani w Prisztinie²¹, która składa się z kilku oddziałów w mieście oraz okolicznych wsiach. Posiada katalog elektroniczny (system Ex Libris) oraz zapewnia dostęp do pełnotekstowych baz bibliograficznych (EBSCO). Instytucja organizuje różne wydarzenia kulturalne i edukacyjne, np. wystawy książek, promocje, spotkania z twórcami, zajęcia literackie, a także współpracuje ze szkołami, wydawnictwami i instytucjami kultury, aby zwiększyć zainteresowanie książką i uczeniem się przez całe życie.

W Kosowie w większych miastach (Prisztina, Prizren, Mitrowica, Gnjilane, Peja, Djakowica) działają publiczne uniwersytety, które również posiadają biblioteki, ale instytucje te jeszcze nie mają własnych stron internetowych. Ponadto w Prisztinie znajdują się biblioteki specjalne, np. Biblioteka Akademii Nauk i Sztuk Kosowa²², która posiada ponad 10 tys. woluminów, czy Biblioteka Instytutu Albanologii²³, wspierająca badania z zakresu językoznawstwa, literatury, historii i folkloru albańskiego.

Mimo skomplikowanej sytuacji politycznej i ekonomicznej w przeszłości, obecnie biblioteki Albanii i Kosowa wkraczają na drogę modernizacji. Robią postępy w adaptowaniu nowoczesnych technologii i starają się rozwijać, by sprostać wyzwaniom społeczeństwa informacyjnego. Korzystają z rozwiązań zastosowanych wcześniej w innych krajach, starają się wprowadzać do swej pracy innowacje, digitalizują kolekcje, przekształcają się w centra informacji i wiedzy.

Bibliografia

1. BAKIASI Miranda. Moving the Library of the University of Arts into digital space. *Uncommon Culture*. 2011, nr 3/4, s. 66–71. ISSN 2083-0599.
2. BASHA Athina, VILAR Polona, STRICEVIC Ivanka. Technology and media preferences: results from some user studies in Albanian public libraries. *Perspectives of Innovations, Economics & Business*. 2014, nr 3, s. 143–146. ISSN 1804-0519.
3. BASHOTA Sali, KOKOLLARI Besim J. Kosova libraries: history and development. In *World Library and Information Congress: 76th IFLA General Conference and Assembly, 10–15 August 2010, Gothenburg, Sweden* [Dokument elektroniczny]. 2010. Tryb dostępu: <https://www.ifla.org/past-wlic/2010/136-bashota-en.pdf>. Stan z dnia 26.09.2019.
4. BERISHA Ibrahim, BASHOTA Sali. Albanian book and libraries in Kosovo. *Journal of Balkan Libraries Union*. 2015, nr 2, s. 54–60. ISSN 2148-077X.
5. DOMI Eteleva. Albanian cultural heritage in digital area. *Sociology and Anthropology*. 2018, nr 2, s. 203–212. ISSN 2331-6179.
6. DOMI Eteleva. Albanian libraries in a changing society. *Library Trends*. 2015, nr 4, s. 647–662. ISSN 0024-2594.
7. DOMI Eteleva. Technological developments and information literacy in Albania. In KURBANOĞLU Serap [et al.] (ed.). *Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice*:

²¹ <http://www.biblioteka-pr.org/sq/Home>.

²² <http://www.ashak.org/?cid=1,20>.

²³ <http://www.institutialbanologjik.com/index.aspx?LID=2&SID=1&AID=1&Ctype=1&ACatID=1>.

European Conference on Information Literacy, ECIL 2013 Istanbul, Turkey, October 22–25, 2013: revised selected papers. Cham: Springer, 2013, s. 268–274. ISBN 978-3-319-03918-3.

8. DOMI Eteleva. The National Library of Albania: tradition and modern vision. *Alexandria: The Journal of National and International Library and Information Issues*. 2009, nr 3, s. 15–24. ISSN 0955-7490.
9. HASKA Erena. Development of higher education in Albania: the case of the public university libraries in efforts to build digital and electronic services for the academic community. *Academicus International Scientific Journal*. 2013, nr 7, s. 26–37. ISSN 2079-3715.
10. NURO Kujtim. The oriental manuscripts in Albania. *Journal of Ottoman Legacy Studies*. 2018, nr 11, s. 135–144. ISSN 2148-5704.
11. OLLURI Adil. The libraries of Kosovo: a historical overview. *Library Trends*. 2015, nr 4, s. 697–703. ISSN 0024-2594.
12. RIEDLMAYER Andras. Libraries and archives in Kosova: a postwar report. *Bosnia Report* [Dokument elektroniczny]. 2000, nr 13/14. Tryb dostępu: <http://www.bosnia.org.uk/bosrep/decfeb00/libraries.cfm>. Stan z dnia 19.09.2019.
13. WILCZEK Natalia. Odbudowa bibliotek po wojnie domowej w Kosowie. *Nowa Biblioteka*. 2016, nr 1, s. 97–107. ISSN 1505-4195.
14. XHAJA Farfuri. An overview of libraries in Albania. *BOSNIACA: Journal of National and University Library of Bosnia and Herzegovina*. 2000, nr 4–5, s. 40–43. ISSN 1512-5033.